

ҚОҒАМДЫҚ-САЯСИ ОЙДЫҢ ДАМУЫ

Алтыншы тарау

ҚАЗАҚСТАНДАҒЫ ӘЛЕУМЕТТІК-САЯСИ
ОЙДЫҢ ЭВОЛЮЦИЯСЫ

§23–24. Қоғамдық-саяси ойдың бастауы және дамуы

Оқу мақсаты:

- ✓ ежелгі және ортағасырлық Қазақстанның тарихи тұлғаларының қоғамдық-саяси идеяларын анықтау;
- ✓ Қазақстандағы қоғамдық-саяси ойдың дамуына тарихи қайраткерлердің қосқан үлесін бағалау.

Тірек сөздер:

Қазақша	Орысша	Ағылшынша
Ежелгі түркілер	Древние тюрки	Ancient turks
Сопылық	Суфизм	Sufism

Тақырыпқа шығу:

Қазақстандағы қоғамдық-саяси ойдың дамуына зор үлес қосқан ортағасырлық ғұламалар әл-Фараби мен Қожа Ахмет Ясауи туралы білетіндеріндегі еске туғырындар.

1. Ежелгі және орта ғасырларда әлеуметтік-саяси ойдың қалыптасуы мен дамуының алғышарттары. Қазақстан аумағындағы алғашқы мемлекеттік құрылымды б.з.б. VIII–III ғасырларда сақтайпалық одақтары қалыптастырыды. Сақтардың мәдениеті адамзат өркениетінің тажайып жетістіктеріне жатады. Есік обасынан

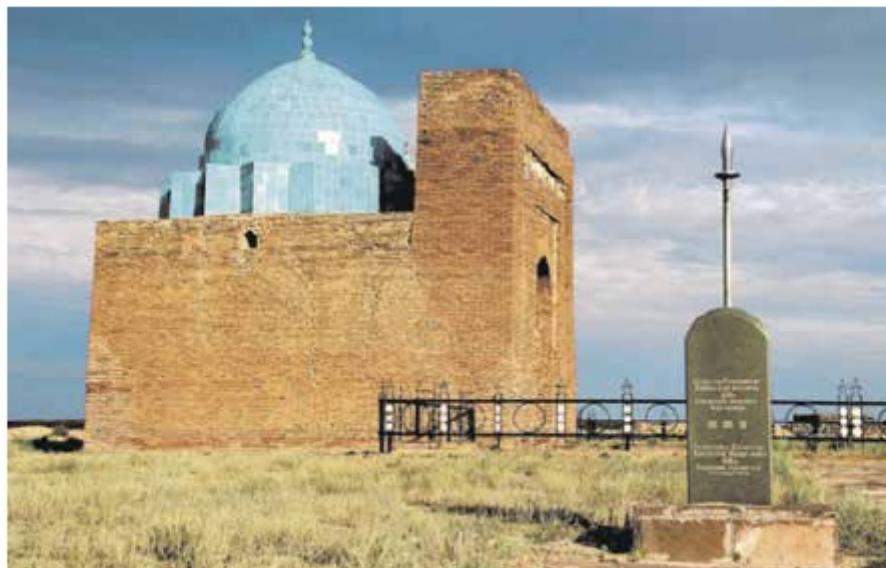

Есік қорғанынан
табылған таңбалы
күміс тостаған. Тостағандары 26 таңбадан
тұратын жазу.

табылған тостағандары жазу сақтардың әліпбі
болғандығынан мәлімет береді. Табиғатты ерек-
ше құрметтеген сақтар жануарларды «аң стилі»
деп аталатын зергерлік бүйымдарда тамаша
шеберлікпен бейнелеген. Сақтар туралы деректер
ежелгі грек, көне парсы жазбалары арқылы жет-
кен. Деректерде сақтар ержүрек дала тұрғындары
ретінде суреттеледі.

Б.з.-дың VI ғасырынан Түркі кезеңі бастала-
ды. Ұлы далада 552 жылы Түрік қағанаты құ-
рылды. Түрік қағанаты ыдыраса да Батыс Түрік,
Түргеш, Қарлук қағанаттары, Оғыз, Қарахан
мемлекеттері мен Қыпшақ хандығы дәуірледі.
Монгол шапқыншылығынан соң Қазақстан аума-
ғында негізін Шыңғысханның үрпақтары қалаған
Алтын Орда, ол ыдырағаннан кейін Ақ Орда, Мо-
нголстан, Әбілқайыр хандықтары өмір сурді. Атал-
ған мемлекеттік бірлестіктердің негізінде қазақ
халқы қалыптасып, Қазақ хандығы құрылды.

Мындаған жылдар бойы Ұлы далада Қазақ мемлекеттілігі *proto-turkic*, түркі тайпалары негізінде қалыптасты. Сақтардан бас-

Жошы хан
кесенесі

4. Қазіргі таңда қазақ даласының ойшылдары өз дәрежесінде ұлықталып жүр ме?
5. Ежелгі және ортағасырлық ойшылдар көзқарасының бүгінгі күні өзектілігі неде?

Ежелгі түркілер (прототүркі) (грек. protos) – алғашқы. Алғашқы түркі не месе түркілердің ата-бабалары.

Сопылық – ислам діні ағымдарының бірі. Сопы деп дін жолына түскен құдайшыл, тақуа адамды айтады.

Күлтегін – Шығыс Түрік қaganаты өскерінің бас қолбасшысы, саяси қайраткер.

Шығармашылық тапсырмалар.

1-тапсырма. Қосымша материалдарды пайдаланып, антикалық және түркі ойшылдарының қоғамдық-саяси көзқарастарын салыстырыңдар.

Антикалық ойшылдар	Түркі әлемінің ойшылдары

2-тапсырма. «Ортағасырлық Қазақстанда қоғамдық-саяси ойдың қалыптастыруы мен дамуына ислам дінінің ықпалы» тақырыбына ой-толғау жазыңдар.

Қожа Ахмет Ясауи

ДАНАЛЫҚ КИТАБЫ

Дүниен-мұлікке құмартып жаһан малын жигандар,
Құзғын жемін жегендер арамга әбден батпақшы.
Молла, муфти болғансып, жалған дүға қылғандар,
Ақты қара дегендер тамұққа барып жатпақшы.
Қазы, имам атымен қол қойса нақақ жалага,
Сол үкімнің салмағы өздерін басып қалмақшы,
Арам жеген өкімдер, құныққандар парага,
Өз бармағын тістелеп, өкініш отқа жаңбақшы.
Таңдал төтті жегендер, атлас-қамқа кигендер,
Алтын таққа мінгендер жер мен жер бол жатар-ды.

Қазақ әдебиеті. Хрестоматия. Жалпы білім беретін мектептің 8-сыныбына арналған. – Алматы, 2018. 30-бет.

Ғұлама ойшыл қоғамды қандай жаман қылыштардан сақтандырады?

§25–26. Қазақ хандығы дәуіріндегі қоғамдық-саяси ойдың дамуы

Оқу мақсаты:

- ✓ Қазақ хандығы дәуіріндегі тарихи тұлғалардың қоғамдық-саяси идеяларын анықтау;
- ✓ Қазақстандағы қоғамдық-саяси ойдың дамуына тарихи қайраткерлердің қосқан үлесін бағалау.

Тірек сөздер:

Қазақша	Орысша	Ағылшынша
«Жеті жарғы»	«Жеты жарғы»	Zheti zhargy
Империя	Империя	Empire

Тақырыпқа шығу:

1. Тарихи қайраткерлер деп кімдерді айтамыз?
2. Хандар мен билердің атқаратын қызметі қандай?
3. Тарихи тұлғалардың қоғамдық-саяси ойлары қоғамның көзқарастарын білдіре ме?

1. Қазақ хандығының құрылуы мен қалыптасуы кезіндегі саяси және әлеуметтік-экономикалық жағдайдың ерекшелігі. Қазақ мемлекеттілігінің қалыптасу тарихы сонау сақ, ғұн дәуірінен басталады. Ары қарай тарихи сабактастық түркі дәуірінде, кейін Алтын Орда кезінде де жалғаса берді. Қазақ жерінің батысында XV ғасырдың орта кезінде Ногай Ордасы, Жетісү өңірінде Могол хандығы, Орталық Қазақстан мен Сыр бойында Әбілқайыр хандығы өмір сүрді. Олардың арасындағы араздық елде бей-берекетсіздікті туғызды. Мұндай саяси быттыраңқылық үлттық біртұтас, қуатты мемлекеттің құрылуын қажет етті. Қазақ хандығы осы үрдісті қорытындылаған тарихи оқиға болып табылады.